

A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (nagytanács)

2006. június 13.*

A C-173/03. sz. ügyben,

az EK 234. cikk alapján benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem tárgyában, amelyet a Tribunale di Genova (Olaszország) a Bírósághoz 2003. április 14-én érkezett, 2003. március 20-i határozatával terjesztett elő az előtte

a Traghetti del Mediterraneo SpA (felszámolás alatt)

és

a Repubblica italiana

között folyamatban lévő eljárásban,

A BÍRÓSÁG (nagytanács),

tagjai: V. Skouris elnök, P. Jann, C. W. A. Timmermans (előadó), K. Schiemann és J. Makarczyk tanácselnökök, J. N. Cunha Rodrigues, R. Silva de Lapuerta, K. Lenaerts, P. Küris, Juhász E. és U. Lõhmus bírák,

* Az eljárás nyelve: olasz.

főtanácsnok: P. Léger,
hivatalvezető: M. Ferreira főtanácsos,

tekintettel az írásbeli szakaszra és a 2004. december 7-i tárgyalásra,

figyelembe véve a következők által előterjesztett észrevételeket:

- a Traghetti del Mediterraneo (felszámolás alatt) képviseletében V. Roppo, P. Canepa és S. Sardano avvocati,
- az olasz kormány képviseletében I. M. Braguglia, meghatalmazotti minőségben, segítői: G. Aiello és G. De Bellis avvocati dello Stato,
- a görög kormány képviseletében E. Samoni és Z. Chatzipavlou, valamint M. Apessos, K. Boskovits és K. Georgiadis, meghatalmazotti minőségben,
- Írország képviseletében D. O'Hagan, meghatalmazotti minőségben, segítői: P. Sreenan SC és P. McGarry BL,
- a holland kormány képviseletében S. Terstal, meghatalmazotti minőségben,

- az Egyesült Királyság Kormánya képviselőjében R. Caudwell, meghatalmazotti minőségben, segítői: D. Anderson QC és M. Hoskins barrister,
- az Európai Közösségek Bizottsága képviselőjében D. Maidani és V. Di Bucci, meghatalmazotti minőségben,

a főtanácsnok indítványának a 2005. október 11-i tárgyaláson történt meghallgatását követően,

meghozta a következő

Ítéletet

- 1 Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem a közösségi jog tagállami bíróságnak felróható megsértésével okozott kárért való szerződésen kívüli tagállami felelősség elvére és feltételeire irányul.
- 2 A kérelmet a Traghetti del Mediterraneo (jelenleg felszámolás alatt álló tengeri szállítási vállalkozás) (a továbbiakban: TDM) által a Repubblica italiana ellen a Corte suprema di cassazione-nak (legfelső semmítőszék) a versennyel és az állami támogatással kapcsolatos közösségi szabályok téves értelmezése, különösen pedig a közösségi jog értelmezésével kapcsolatban ez ügyben jelentőséggel bíró kérdéseknek a Bíróság elé utalása iránt a TDM által előterjesztett kérelemnek e bíróság általi elutasítása miatt állítólag elszenvedett kár megtérítése iránt indított eljárásban nyújtotta be az előterjesztő bíróság.

Nemzeti jogi háttér

- 3 A bírósági jogkörben okozott kár megtérítéséről és a bírák polgári jogi felelősségéről szóló, 1988. április 13-i 117. sz. törvény [legge n° 117 (sul) risarcimento dei danni cagionati nell' esercizio delle funzioni giudiziarie e responsabilità civile dei magistrati (GURI n° 88, 1988. április 15., 3. o., a továbbiakban: 117/88. sz. törvény)] 1. §-ának (1) bekezdése értelmében a törvény hatálya kiterjed „– beosztásától függetlenül – az általános, közigazgatási, pénzügyi, katonai és különleges bíróságok bírói jogkört gyakorló összes tagjára, valamint a bírói jogkör gyakorlásában közreműködő más személyekre”.

- 4 A 117/88. sz. törvény 2. §-a így szól:

„(1) Bárki, akit bíró jogkörének gyakorlása során előforduló, szándékos vagy súlyosan kötelességszegő magatartása, cselekménye vagy intézkedése, illetőleg az igazságszolgáltatás megtagadása miatt indokolatlan kár ért, keresetet indíthat az állam ellen az elszenvedett vagyoni kár, valamint a személyes szabadság elvonásából eredő nem vagyoni kár megtérítése iránt.

(2) A bírói jogkör gyakorlása során végzett jogszabály-értelmezés, valamint a tényállás és a bizonyítékok bírói értékelése nem alapoznak meg kártérítési felelősséget.

(3) Súlyos kötelességszegés:

- a) a ki nem menthető gondatlanságból eredő súlyos törvénysértés;

b) olyan tény ki nem menthető gondatlanságból eredő kijelentése, amelynek fennállását az ügy iratai vitathatatlanul cáfolják;

c) olyan tény ki nem menthető gondatlanságból eredő tagadása, amelynek fennállását az ügy iratai vitathatatlanul bizonyítják;

d) a személyes szabadságot érintő intézkedésnek a törvényben előírt eseteken kívüli vagy indokolás nélküli meghozatala.”

5 A 117/88. sz. törvény 3. §-a (1) bekezdésének első mondata értelmében az igazságszolgáltatás megtagadása „a bírónak a hatáskörébe tartozó cselekmény elvégzése során elkövetett elutasító magatartása, mulasztása vagy késedelme, amennyiben a kérdéses cselekmény elvégzésére előírt törvényes határidő lejártá után a fél a cselekmény megtétele iránti kérelmet terjesztett elő, és – elfogadható indok nélkül – az említett kérelemnek a bíróság hivatalához történt benyújtását követő harminc napon belül semmilyen intézkedés nem történt”.

6 A 117/88. sz. törvény ezt követő §-ai rendelkeznek a kártérítési igény e törvény 2. és 3. §-a alapján történő érvényesítésének feltételeiről és részletes szabályairól, valamint azokról az igényekről, amelyek a jogkörében szándékosan vagy súlyos kötelességszegéssel kárt okozó, vagy netán az igazságszolgáltatást megtagadó bíróval szemben érvényesíthetők.

A alapügy tényállása és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

- 7 A TDM és a Tirrenia di Navigazione (a továbbiakban: Tirrenia) két tengeri szállítási vállalkozás, amelyek a 70-es években menetrendszerinti tengeri összeköttetést biztosítottak a szárazföldi Olaszország és Szardínia, illetve Szicília szigete között. 1981-ben a TDM, miközben csődeljárás alatt volt, keresetet indított a Tirrenia ellen a Tribunale di Napoli előtt, az előző évek során a Tirrenia által érvényesített alacsonyjegyár-politika miatt elszenvedett kárának megtérítése iránt.
- 8 E tekintetben a TDM hivatkozott mind az olasz polgári törvénykönyv tisztességtelen versenyre vonatkozó 2598. §-a (3) bekezdésének, mind az EGK-Szerződés 85., 86., 90. és 92. cikkének (módosítást követően az EK-Szerződés 85., 86., 90. és 92. cikke, jelenleg, módosítást követően EK 81., EK 82., EK 86. és módosítást követően EK 87. cikk) versenytársa általi megsértésére; álláspontja szerint a Tirrenia megsértette az EK-Szerződés alapvető szabályait, különösen pedig visszaélt az érintett piacon fennálló erőfölényével azáltal, hogy messze az önköltségi ár alatti viteldíjakat alkalmazott, amelyeket a közösségi jog alapján szerinte jogszerűtlen, közpénzből kapott támogatásnak köszönhetően tehetett.
- 9 Ezt a kártérítési kérelmet azonban az olasz bíróságok – a Tribunale di Napoli 1993. május 26-i ítéletével, amelyet a Corte d'appello di Napoli 1996. december 13-i ítéletével helybenhagyott – azzal az indokkal utasítottak el, hogy az az állami támogatás, amelyet az olasz hatóságok folyósítottak jogszerű volt, mivel – a különösen a Mezzogiorno fejlesztéséhez kapcsolódó – közérdekű célokat követtek, egyébként pedig nem sértették a TDM által kifogásoltaktól eltérő és azokkal versenyben lévő, tengeri összeköttetés fenntartására irányuló tevékenységek gyakorlását. Következésképpen a Tirreniának tisztességtelen verseny nem róható a terhére.

- 10 Mivel a csődeljárás alatti TDM vagyonfelügyelője úgy ítélte meg, hogy e két bírósági határozat jogszabálysértő, minthogy többek között az EK-Szerződés állami támogatásra vonatkozó szabályainak téves értelmezésén alapulnak, a Corte d'appello di Napoli ítélete ellen fellebbezett, és a fellebbezési eljárás keretében a Corte suprema di cassazione azt kérte, hogy az EK-Szerződés 177. cikkének harmadik bekezdése (jelenleg az EK 234. cikk harmadik bekezdése) alapján terjessze a Bíróság elé a közösségi jog értelmezésével kapcsolatban ez ügyben jelentőséggel bíró kérdéseit.
- 11 A Corte suprema di cassazione 2000. április 19-i 5087. sz. ítéletével (a továbbiakban: 2000. április 19-i ítélet) azonban nem adott helyt ennek a kérésnek, azzal az indokkal, hogy az érdemi határozatot hozó bírák a választott megoldással lényegében betartották az EK-Szerződés ez ügyben jelentőséggel bíró rendelkezéseinek betűjét, a megoldás pedig tökéletesen megfelelt a Bíróság ítélkezési gyakorlatának, különösen a 13/83. sz., Parlament kontra Tanács ügyben 1985. május 22-én hozott ítéletében (EBHT 1985., 1513. o.) kimondottaknak.
- 12 A Corte suprema di cassazione e következtetésének alátámasztásaként emlékeztetett arra, hogy egyrészt, ami az EK-Szerződés 90. és 92. cikkének állítólagos megsértését illeti, e cikkek bizonyos feltételek fennállása esetén kivételt engednek az állami támogatás elvi szintű tilalma alól, a hátrányos helyzetű régiók gazdasági fejlődésének támogatása, illetőleg azon áruk és szolgáltatások iránti kereslet kielégítése végett, amelynek kielégítését a szabad verseny nem teszi teljesen lehetővé. Márpedig e bíróság szerint a szóban forgó ügyben e feltételek éppenséggel fennállnak, hiszen a vizsgált időszakban (vagyis 1976 és 1980 között) a szárazföldi Olaszország és szigetei közötti tömegközlekedés – költségessége miatt – csak tengeri úton volt biztosítható, így ennek az egyre nagyobb nyomást jelentő kereslet kielégítéséhez szükség volt erre a szolgáltatásfajtára, amely az említett tömegközlekedés működtetésének hatósági díjszabást alkalmazó koncessziós társaságra bízásával valósult meg.
- 13 Ugyanezen bíróság szerint e koncesszió létéből fakadó versenytorzítás azonban nem jelenti azt, hogy a támogatás automatikusan jogellenes. Egy ilyen közszolgáltatási koncesszió adása ugyanis e bíróság szerint magától értetődően mindig versenytorzító hatással jár és a TDM nem tudta bizonyítani, hogy a Tirrenia az állam által nyújtott

támogatást a támogatás valóságos céljától eltérő tevékenységhez kötődő előnyök szerzésére használta volna fel.

- 14 Másrészt, a Corte suprema di cassazione az EK-Szerződés 85. és 86. cikkének megsértésére alapított jogalapot – mint alaptalant – elutasította, azzal az indokkal, hogy a tengeri kabotázs tevékenység a vitás tényállás időszakában, továbbá e tevékenység természetének és gyakorlása területének korlátozottsága nem teszi lehetővé az EK-Szerződés 86. cikke szerint érintett piac világos azonosítását. Ezzel összefüggésben e bíróság kimondta azonban, hogy noha nehéz azonosítani az említett piacot, az érintett ágazatban mégis kialakulhat valódi verseny, minthogy a jelen ügyben nyújtott támogatás a tengeri szállítási vállalkozások hagyományosan végzett tevékenységei közül csak egyre vonatkozott, és mi több, csak egy tagállamra korlátozódott.
- 15 E körülmények között a Corte suprema di cassazione tehát elutasította a hozzá benyújtott fellebbezést, miután elutasította a TDM által a tisztességtelen versenyre vonatkozó nemzeti jogszabályok megsértésére, valamint arra alapított kifogásokat is, hogy a Corte d'appello di Napoli nem határozott a TDM azon kérelméről, hogy terjessze a Bíróság elé a közösségi jog értelmezésével kapcsolatban ez ügyben jelentőséggel bíró kérdéseket. A kérdést előterjesztő bíróság előtt folyó eljárás alapját ez az elutasító határozat képezi.
- 16 Mivel ugyanis úgy ítélte meg, hogy a 2000. április 19-i ítélet az EK-Szerződés versennyel és állami támogatással kapcsolatos szabályainak pontatlan értelmezésén, valamint a Bíróság e tárgyban kialakult töretlen ítélkezési gyakorlata létezésének hibás előfeltevésén alapul, a csődeljárás alá vont TDM (amelynek időközben elrendelték a felszámolását) vagyonfelügyelője keresetet indított a Repubblica italiana ellen a Tribunale di Genova előtt, a Repubblica italiana azon kár megtérítésére való kötelezése iránt, amelyet a Corte suprema di cassazione által elkövetett téves értelmezés és az EK 234. cikk harmadik bekezdése alapján a Corte suprema di cassazione terhelő, előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség megsértése miatt a TDM állítólag elszenvedett.

- 17 A TDM e tekintetben különösen az Olaszország által a Tirrenia di Navigazione társaságnak folyósított állami támogatásról szóló, 2001. június 21-i 2001/851/EK bizottsági határozatra (HL L 318., 9. o.) – amely ugyan az alapeljárásban vitatott időszakot követően nyújtott támogatásról szól, de meghozatalára az Európai Községek Bizottsága által a 2000. április 19-i ítélethez vezető ügyben a Corte suprema di cassazione előtti perbeszédék tárgyalását megelőzően indított eljárás eredményeként került sor – támaszkodva előadta, hogy ha ez utóbbi bíróság a Bírósághoz fordult volna, a fellebbezés kimenetele egész más lett volna. A TDM szerint a fent hivatkozott határozatban a Bíróság ugyanis, a Bizottsághoz hasonlóan, kiemelte a tengeri kabotázs tevékenység közösségi dimenzióját, valamint a közpénzből nyújtott támogatásnak az EK-Szerződés állami támogatásra vonatkozó szabályaival való összeegyeztethetőségének értékelése során természetszerűleg felmerülő nehézségeket, ami arra indította a Corte suprema di cassazionét, hogy a Tirrenianak nyújtott támogatást jogellenesnek modja ki.
- 18 A Repubblica italiana vitatja e kártérítési keresetnek már az elfogadhatóságát is; ezt a 117/88. sz. törvény szövegére, különösen annak 2. §-a (2) bekezdésére alapítja, amely szerint a bírói jogkör gyakorlása során végzett jogszabály-értelmezés nem alapozhatja meg az állam felelősségét. Arra az esetre azonban, ha a kérdést előterjesztő bíróság e keresetet elfogadhatónak mondaná ki, a Repubblica italiana másodlagosan előadja, hogy a keresetet mindenképpen el kell utasítani, mivel az előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztésének feltételei nem állnak fenn és a 2000. április 19-i ítélet – jogerős lévén – már nem vitatható.
- 19 Ezekre az érvekre válaszul a TDM felveti, hogy a 117/88. sz. törvény mennyiben egyeztethető össze a közösségi jog követelményeivel. Különösen arra mutat rá, hogy a keresetindítási lehetőségeknek az említett törvényben írt elfogadhatósági feltételei és a nemzeti bíróságok (köztük maga a Corte suprema di cassazione is) által követett gyakorlat olymértékben megszorítóak, hogy rendkívül nehéz, sőt lehetetlenné teszik a bírósági határozatokkal okozott károknak az állammal történő megtérítését. Következésképpen egy ilyen szabályozás megsérti azokat az elveket, amelyeket a Bíróság különösen a C-6/90. és C-9/90. sz., Francovich és társai egyesített ügyekben 1991. november 19-én hozott ítéletében (EBHT 1991., I-5357. o.), valamint a C-46/93. és C-48/93. sz., Brasserie du Pêcheur és Factortame egyesített ügyekben 1996. március 5-én hozott ítéletében (EBHT 1996., I-1029. o.) munkált ki.

- 20 Mivel e körülmények között kétségei támadtak az előtte folyamatban lévő ügy megoldását és a Bíróság által az előző pontban idézett ítéletekben a közösségi jognak a jogalkotási tevékenység gyakorlása során előforduló megsértése tárgyában kimunkált elveknek a bírói hatalmi ágra való kiterjesztése lehetőségét illetően, a Tribunale di Genova felfüggesztette az eljárást, és az alábbi kérdéseket terjesztette a Bíróság elé előzetes döntéshozatalra:

- „1) Megalapozzák-e a [tag]államnak magánszemélyekkel szemben fennálló szerződésen kívüli felelősségét bírójának a közösségi jog alkalmazása során elkövetett tévedései vagy részéről a közösségi jog alkalmazásának elmulasztása, különösen pedig az, ha a végső fokon eljáró bíróság mulasztja el az EK[-Szerződés] 234. cikk harmadik bekezdése alapján fennálló, előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztésére vonatkozó köteletségének teljesítését?
- 2) Abban az esetben, ha úgy kell tekinteni, hogy a tagállam felel a bírói által a közösségi jog alkalmazása során elkövetett tévedéseiért, különösen pedig az EK [-Szerződés] 234. cikk harmadik bekezdése szerinti végső fokon eljáró bíróság által az előzetes döntéshozatal iránti kérelemnek a Bíróság elé terjesztése elmulasztása miatt, akadályozza-e e felelősség érvényesítését a bírói tévedések miatti állami felelősség tárgyában érvényben lévő nemzeti szabályozás – és éppen ezáltal összeegyeztethetetlen-e a közösségi jog elveivel – ha:
- kizárja a bírói jogkörben végzett jogszabály-értelmezéssel, valamint a tényállás és a bizonyítékok bírói értékelésével kapcsolatos felelősséget,
 - az állam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozza?”

- 21 A C-224/01. sz. Köbler-ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-10239. o.) kihirdetését követően a Bíróság hivatalvezetője a kérdést előterjesztő bíróság részére megküldte ennek az ítéletnek egy példányát, egyidejűleg pedig azt kérdezte az előterjesztő bíróságtól, hogy az ítélet tartalmára tekintettel kívánatosnak tartja-e előzetes döntéshozatal iránti kérelmének fenntartását.
- 22 2004. január 13-i – a Bíróság Hivatalához 2004. január 29-én érkezett – levelében a Tribunale di Genova az alapeljárás feleinek meghallgatását követően úgy ítélte meg, hogy a Köbler-ügyben hozott ítélet az általa feltett két kérdés közül az elsőre kimerítő választ ad, ezért a továbbiakban nem tartja szükségesnek, hogy a Bíróság arról határozzon.
- 23 Ezzel szemben kívánatosnak ítélte második kérdésének fenntartását, annak érdekében, hogy a Bíróság „a Köbler-ügyben hozott ítéletben kimondott [...] elvekre tekintettel is”, döntse el azt a kérdést, hogy „akadályozza-e e felelősség érvényesítését a bírói tévedések miatti állami felelősség tárgyában érvényben lévő nemzeti szabályozás, ha kizárja a bírói jogkörben végzett jogszabály-értelmezéssel, valamint a tényállás és a bizonyítékok bírói értékelésével kapcsolatos felelősséget, és az állam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozza”.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés

- 24 Előljáróban rögzítendő, hogy a kérdést előterjesztő bíróság előtti eljárás tárgyát az állam egy legfelső szintű bíróság jogorvoslattel meg nem támadható határozata miatti felelősségének megállapítására irányuló kereset képezi. Az előterjesztő bíróság által fenntartott kérdést ezért úgy kell érteni, hogy az lényegében arra vonatkozik, hogy a közösségi jog és különösen a Bíróság által a fent hivatkozott Köbler-ügyben

hozott ítéletben kimondott elvekkel ellentétes-e az alapeljárásban érintetthez hasonló olyan nemzeti szabályozás, amely egyrészt kizárja az állam bármilyen felelősségét a közösségi jognak a végső fokon eljáró nemzeti bíróság által elkövetett megsértésével magánszemélynek okozott kárért, ha a közösségi jog megsértése az eljáró bíróság által végzett jogszabály-értelmezésből vagy a tényállási elemek és a bizonyítékok általa végzett értékeléséből ered, és amely másrészt az állam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozza.

- 25 Úgy a TDM, mint a Bizottság számára az e kérdésre adandó válasz igenlő. Mivel ugyanis a tényállás és a bizonyítékok értékelése, valamint a jogszabály-értelmezés véleményük szerint a bírói jogkör természetes velejárója, ilyen esetekben a bírói jogkörben magánszemélynek okozott kárért való állami felelősség kizárása gyakorlatilag azt jelentené, hogy az állam mentesülne a közösségi jognak a bírói hatalmi ág által történő megsértéséért viselt felelőssége alól.
- 26 Ami egyébként e felelősségnek a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására való korlátozását illeti, szerintük ez szintén oda vezet, hogy az állam lényegében bármilyen felelősség alól mentesül, minthogy egyfelől maga a „súlyos kötelességszegés” fogalma sem képezi a bírósági határozattal okozott kár megtérítése iránti esetleges kérelemről határozni hivatott bíró szabad mérlegelésének tárgyát, hanem a nemzeti jogalkotó szigorúan behatárolja azt, kimerítően felsorolva a súlyos kötelességszegés eseteit.
- 27 Másfelől, a TDM szerint a 117/88. sz. törvény végrehajtásával kapcsolatban Olaszországban szerzett tapasztalat azt mutatja, hogy az olasz bíróságok, különösen pedig a Corte suprema di cassazione e törvényt, valamint a „súlyos kötelességszegés” és a „ki nem menthető gondatlanság” fogalmát rendkívül megszorító módon

értelmezik. A TDM úgy véli, hogy ez utóbbi bíróság e fogalmakat „nyilvánvaló, durva és nagymértékű jogsértésként” vagy a jog tartalmát „bármiféle logikai kritériummal ellentétes módon” értelmezi, ami gyakorlatilag az olasz állam ellen indított keresetek majdnem rendszeres elutasításához vezet.

- 28 Ezzel szemben, az olasz kormány – amelyet e tekintetben támogat Írország és az Egyesült Királyság Kormánya – szerint az alapeljárásban érintetthez hasonló nemzeti szabályozás tökéletesen megfelel a közösségi jog elveinek, minthogy egyfelől a bírói hatalmi ág függetlensége megőrzésének szükségessége és a jogbiztonság követelményei, másfelől pedig a közösségi jog bíróságnak felróható legnyilvánvalóbb megsértéseinek esetében magánszemélyeknek nyújtandó hatékony bírósági jogvédelem között megfelelő egyensúlyt teremt.
- 29 Az olasz kormány szerint ebből az következik, hogy amennyiben az állam felelőssége elfogadást nyer, a tagállamoknak a közösségi jog említett megsértéseiből eredő kárért való felelősségét tehát a közösségi jog kellően egyértelmű megsértését felmutató esetekre kell korlátozni. Mindazonáltal az állam felelősségét nem alapozza meg az, ha a nemzeti bíróság a jogvitát a Szerződés rendelkezéseinek olyan értelmezése alapján döntötte el, amely megfelelően megjelenik a bíróság által adott indokolásban.
- 30 E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy a fent hivatkozott Köbler-ügyben azt követően hozott ítéletében, hogy a kérdést előterjesztő bíróság hozzá fordult, a Bíróság emlékeztetett arra, hogy az az elv, miszerint a tagállam köteles megtéríteni a közösségi jog neki betudható megsértéséből magánszemélynek okozott kárt, érvényes a közösségi jog megsértésének valamennyi esetére, függetlenül attól, hogy a tagállam mely szervének cselekvése vagy mulasztása idézi elő a jogsértést (lásd az említett ítélet 31. pontját).

- 31 E tekintetben különösen a bírói hatalmi ágnak a magánszemélyeket a közösségi jogszabályok alapján megillető jogok védelmében betöltött alapvető szerepére és arra a körülményre hivatkozva, hogy a végső fokon eljáró bíróság fogalmából következik, hogy ez az utolsó igazságszolgáltatási fórum, amely előtt a magánszemélyek a közösségi jog által biztosított jogaikat érvényesíthetik, a Bíróság ebből azt vezette le, hogy e jogok védelme gyengülne meg és az ilyen jogokat biztosító közösségi szabályok hatékony érvényesülése kérdőjeleződne meg, ha ki lenne zárva, hogy a magánszemélyek bizonyos körülmények között kártérítést kapjanak akkor, ha jogaikat a végleges döntést hozó tagállami bíróság által hozott, a közösségi joggal ellentétes határozat sérti (lásd a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 33–36. pontját).
- 32 Természetesen, tekintettel az igazságszolgáltatás különleges természetére és a jogbiztonság követelményére, hasonló esetben az állam felelőssége nem korlátlan. Amint azt a Bíróság kimondta, az állami felelősséget csak abban a kivételes esetben lehet megállapítani, ha a bíróság az alkalmazandó jogot nyilvánvaló módon sértette meg. Annak megítélése érdekében, hogy e feltétel teljesül-e, a kártérítési keresetet tárgyaló nemzeti bíróságnak figyelembe kell vennie minden tényezőt, amely az előtte lévő ügyet jellemzi, különösen pedig a megsértett jogszabály egyértelműségének és pontosságának foka, a jogsértés szándékossága, az elkövetett téves jogalkalmazás kimenthetősége vagy ki nem menthetősége, esetleg egy közösségi intézmény állásfoglalása, illetve az a körülmény, hogy a kérdéses bíróság nem tett eleget az előzetes döntéshozatalra utalás – az EK-Szerződés 234. cikkének harmadik bekezdésében foglalt – kötelezettségének (a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 53–55. pontja).
- 33 A magánszemélyek számára a közösségi jogban részükre biztosított jogok hatékony bírósági jogvédelme biztosításának szükségességéhez kapcsolódó hasonló megfontolásokkal ugyanilyen módon ellentétes az, ha az állami felelősség kizárólag azért nem állapítható meg, mert a közösségi jognak a végső fokon eljáró bíróságnak felróható megsértése az e bíróság által végzett jogszabály-értelmezésből ered.

- 34 Egyrészt ugyanis a jogszabályok értelmezése a bírói jogkör lényegéhez tartozik, hiszen bármi legyen is a bíró feladatköre, egymástól eltérő és egymásnak ellentmondó álláspontokkal találkozik, az eléje tárt jogvita eldöntése érdekében rendszerint a releváns – nemzeti és közösségi – jogi normákat kell értelmeznie.
- 35 Másrészt nem zárható ki, hogy az alkalmazandó közösségi jog nyilvánvaló megsértését éppen ilyen értelmezési tevékenység gyakorlása során követik el, ha például a bíró valamely közösségi anyagi vagy eljárásjogi szabálynak nyilvánvalóan téves értelmet tulajdonít, különös figyelemmel a Bíróság e tárgyban irányadó ítélkezési gyakorlatára (e tekintetben lásd a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 56. pontját), vagy ha a nemzeti jogot oly módon értelmezi, hogy az gyakorlatilag az alkalmazandó közösségi jog sérelmét eredményezi.
- 36 Amint azt a főtanácsnok indítványának 52. pontjában kifejtette, hasonló körülmények között az állam felelősségének kizárása amiatt, hogy a közösségi jog megsértése bíróság által végzett jogszabály-értelmezési műveletből ered, a Bíróság által a fent hivatkozott Köbler ügyben hozott ítéletben kimondott elv lényegének kiüresítését jelentené. Ez a megállapítás méginkább igaz a végső fokon eljáró bíróságokra, amelyek feladata a jogszabályok nemzeti szinten történő egységes értelmezésének biztosítása.
- 37 Hasonló következtetést kell levonni az olyan jogszabállyal kapcsolatban, amely általános szabályként kizárja az állam felelősségének bármilyen megállapítását, amennyiben ezen állam bíróságának felróható jogszabálysértés a tényállás és a bizonyítékok értékeléséből ered.

- 38 Egyfelől ugyanis a tényállás és a bizonyítékok értékelése, ugyanúgy mint a jogszabály-értelmezés, a bírói jogkör másik alapvető része, minthogy függetlenül attól az értelmezéstől, amelyet a valamely meghatározott ügyben eljáró bíró elfogad, az említett szabályoknak az illető ügyre történő alkalmazása gyakran attól függ, hogy a bíró miként értékeli az ügy konkrét tényállását, valamint az eljárás felei által bemutatott bizonyítékok bizonyító erejét és az ügyre vonatkozó jelentőségét.
- 39 Másfelől a tényállás és a bizonyítékok értékelése – amely gyakran bonyolult elemzést igényel – bizonyos esetekben az alkalmazandó jog nyilvánvaló megsértéséhez is vezethet, függetlenül attól, hogy az értékelésre a bizonyítási teherre, e bizonyítékok bizonyító erejére vagy a bizonyítási módok megengedhetőségére vonatkozó sajátos szabályok, illetőleg a tényállás jogi minősítését igénylő szabályok alkalmazása során kerül-e sor.
- 40 E körülmények között az állami felelősség megállapítása bármilyen lehetőségének kizárása abban az esetben, ha a nemzeti bíróság terhére rótt jogsértés a tényállás vagy bizonyítékok általa elvégzett értékelésére vonatkozik, azt is jelentené, hogy megakadályozná a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletben kimondott elv hatékony érvényesülését a közösségi jognak a végső fokon eljáró bíróságoknak felróható nyilvánvaló megsértésére vonatkozólag.
- 41 Amint arra a főtanácsnok indítványának 87–89. pontjában rámutatott, különösen így van ez az állami támogatások körében. E területen bármilyen állami felelősségnek azzal az indokkal történő kizárása, hogy a közösségi jog nemzeti bíróság által elkövetett megsértése a tényállás értékeléséből ered, a magánszemélyeket illető eljárásjogi garanciák gyengüléséhez vezethet, hiszen az EK-Szerződés releváns rendelkezéseire alapított jogaik védelme nagymértékben függ a tényállás jogi minősítésére irányuló egymást követő műveletektől. Márpedig abban az esetben,

ha az állam felelősségét a tényállás bíróság által történt értékelése miatt feltétlenül kizárnánk, e magánszemélyek nem élveznének semmilyen bírói jogvédelmet, ha a végső fokon eljáró bíróság nyilvánvaló tévedést követne el a tényállás jogi minősítésére vonatkozó, fent említett műveletek felülvizsgálata során.

42 Ami végül az állam felelősségének a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására történő korlátozását illeti, emlékeztetni kell arra, hogy – amint az a jelen ítélet 32. pontjában kifejtésre került – a Bíróság a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletben kimondta: közösségi jognak a végső fokon eljáró bíróságnak felróható megsértésével magánszemélynek okozott kárért való állami felelősséget csak abban a kivételes esetben lehet megállapítani, ha a bíróság az alkalmazandó jogot nyilvánvaló módon sértette meg.

43 E nyilvánvaló jogsértés különösen néhány szempont alapján állapítható meg, mint a megsértett jogszabály egyértelműségének és pontosságának foka, az elkövetett téves jogalkalmazás kimenthetősége vagy ki nem menthetősége, illetve az a körülmény, hogy a kérdéses bíróság nem tett eleget az előzetes döntéshozatalra utalás – az EK 234. cikk harmadik bekezdésében foglalt – kötelezettségének, és e jogsértést mindenképpen vélelmezni kell, ha az adott határozat meghozatala a Bíróság e tárgyban követett ítélkezési gyakorlatának nyilvánvaló figyelmen kívül hagyásával történik (a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 53–56. pontja).

44 Ezért, noha nem zárható ki, hogy a nemzeti jog a jogsértés természetére és fokára vonatkozó feltételeket határozzon meg, amelyeknek teljesülniük kell a közösségi jognak a végső fokon eljáró bíróság általi megsértése miatti állami felelősség megállapíthatóságához, e feltételek semmi esetre sem írhatnak elő az alkalmazandó jog – a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 53–56. pontjában kifejtett – nyilvánvaló megsértésére vonatkozó feltételből eredőnél szigorúbb követelményeket.

- 45 Kártérítéshez való jog tehát akkor keletkezik, ha ez utóbbi feltétel teljesül, és bizonyítást nyert, hogy a megsértett jogszabály jogokat állapít meg a magánszemélyek részére, és hogy közvetlen okozati összefüggés áll fenn a hivatkozott nyilvánvaló jogsértés és a jogsérelmet szenvedett fél kára között (e tekintetben lásd különösen a fent hivatkozott Francovich és társai ügyben hozott ítélet 40. pontját, a fent hivatkozott Brasserie du Pêcheur és Factortame egyesített ügyekben hozott ítélet 51. pontját, valamint a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 51. pontját). Amint az többek között a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 57. pontjából következik, e három feltétel szükséges és elégséges a magánszemélyek számára a kártérítéshez való jog megalapozására, bár ez nem jelenti azt, hogy az állam felelőssége nem állapítható meg a nemzeti jog kevésbé szigorú feltételei alapján.
- 46 Az előzőekre tekintettel az előterjesztő bíróság által feltett és 2004. január 13-i levelében újfogalmazott kérdésre akként kell válaszolni, hogy ellentétes a közösségi joggal az olyan nemzeti szabályozás, amely általános szabályként kizárja a tagállam felelősségét a közösségi jognak a végső fokon eljáró nemzeti bíróságnak felróható megsértésével magánszemélynek okozott kárért azzal az indokkal, hogy a közösségi jog megsértése az eljáró bíróság által végzett jogszabály-értelmezésből vagy a tényállási elemek és a bizonyítékok általa végzett értékeléséből ered. Ellentétes a közösségi joggal az olyan nemzeti szabályozás is, amely a tagállam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan köteleességszegő károkozására korlátozza, ha az ilyen korlátozás az érintett tagállam felelősségének kizárására vezetne azokban az esetekben, amikor az alkalmazandó jog – a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 53–56. pontjában kifejtett – nyilvánvaló megsértésére került sor.

A költségekről

- 47 Mivel ez az eljárás az alapeljárásban részt vevő felek számára a kérdést előterjesztő bíróság előtt folyamatban lévő eljárás egy szakaszát képezi, ez a bíróság dönt a költségekről. Az észrevételeknek a Bíróság elé terjesztésével kapcsolatban felmerült költségek, az említett felek költségeinek kivételével, nem téríthetők meg.

A fenti indokok alapján, a Bíróság (nagytanács) a következőképpen határozott:

Ellentétes a közösségi joggal az olyan nemzeti szabályozás, amely általános szabályként kizárja a tagállam felelősségét a közösségi jognak a végső fokon eljáró nemzeti bíróságnak felróható megsértésével magánszemélynek okozott kárért azzal az indokkal, hogy a közösségi jog megsértése az eljáró bíróság által végzett jogszabály-értelmezésből vagy a tényállási elemek és a bizonyítékok általa végzett értékeléséből ered.

Ellentétes a közösségi joggal az olyan nemzeti szabályozás is, amely a tagállam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozza, amennyiben az ilyen korlátozás az érintett tagállam felelősségének kizárására vezetne azokban az esetekben, amikor az alkalmazandó jog – a C-224/01. sz. Köbler-ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítélet 53–56. pontjában kifejtett – nyilvánvaló megsértésére került sor.

Aláírások